Bokrecensioner

Nadia Abu El-Haj: *The genealogical science. The search for Jewish origins and the politics of epistemology.* Chicago & London: University of Chicago Press, 2012. 311 s. ISBN 978-022-620-140-5, inb.

I frontespisen till Olof Rudbecks *Atlantica*, från 1679, syns Noas släktträd förgrena sig över världen. Sems gren slår rot i Mellanöstern, varifrån det semitiska familjeträdet springer mot himlen och kulminerar i Jesus. Jafets gren letar sig norrut till Sverige, Rudbecks Atlantis, där det jafitiska trädet tornar, märkbart kraftigare än det semitiska. Samtidigt söker sig Hams gren över till Afrika, men resulterar där bara i några spridda skott och hopplösa buskar. Frontespisen är geografisk, kronologisk och eskatologisk på en och samma gång och visar hur den forntida, bibliska berättelsen om människosläktenas ursprung kunde inritas på en samtida karta och på så vis inordnas i en vetenskapligt underbyggd geografi och historieskrivning.

Mycket har skrivits om Europas nervösa förhållande till det judiska arvet. Tydligt är att de rasläror som gradvis och tidvis kom att ersätta de bibliska ursprungsberättelserna lånade mycket ifrån dem: Willhelm Marr, känd för att ha myntat termen ”antisemitism”, namngav exempelvis sin egen motvilja mot judar efter en biblisk patriark. Enligt de antisemitiska rasforskarna var judarna en egen förgrening på mänsklighetens släktträd; de var inte en grupp i egenskap av sin tro utan i egenskap av sina rötter (”ras” kommer från *radix*). Men rasifieringen innebar inte att det bibliska språket tystnade. Medan Europas kristna majoritetsbefolkning förklarades vara ”jafiter” – eller ”arier”, som det gradvis kom att heta efter att William Jones och andra påvisat likheterna mellan indiska och europeiska språk – så sågs judarna som ”semiter”. Noas avkomma hade fördelat sig över jorden och det följde på det att de skulle hållas isär. Sems ättlingar hörde inte hemma i Europa, de hörde hemma i Mellanöstern.

Vetenskapliga föreställningar om judarna som kroppsligt främmande nådde sin välbekanta kulmen i och med den nazistiska utrotningsideologin (notera rotmetaforen). De överlevde inte helt sina egna konsekvenser. För även om det finns tydliga kontinuiteter mellan förkrigstidens rasvetenskap och inslag i efterkrigstidens populationsgenetik så kan den senare inte avfärdas som en inkarnation av den förra: det krävs nykterhet av den som vill studera, beskriva och utvärdera kopplingarna. Den amerikanska antropologiprofessorn Nadia Abu El-Haj uppvisar lovvärd försiktighet i *The genealogical science. The search for Jewish origins and the politics of epistemology*. Hennes bok, en interdisciplinär studie som kan placeras någonstans mellan historia, sociologi och antropologi, utgör den första mer omfattande studien av det forskningsfält som sedan nittiotalet har sorterat under rubriken ”judisk genetisk historia”. Fältet är inte stort vad gäller utövare, men forskningen har fått betydande genomslag tack vare publicering och rapportering i flera av världens mer ansedda vetenskapliga tidskrifter och dagstidningar.

För den som där stöter på ”judisk genetisk historia” kan nog fältet framstå som oskyldigt: nästan alla aktiva forskare är själva judar och syftet sägs vara nyfikenhet om det egna ursprunget. Forskningen drivs uppenbarligen inte av antisemitiskt rashat och det är just därför som kontinuiteterna blir så intressanta. För frågorna känns igen: Härstammar dagens judar från forntidens hebréer eller från senare konvertiter? Är judarna ett folk i biologisk mening? ”Kommer” de från Israel?

Om judar inte längre ska bevisas vara rasmässigt främmande för att skiljas ut, drivas bort eller mördas, varför är det då viktigt att svara på dessa frågor? Abu El-Hajs palestinska familjenamn ger delvis svar på den frågan. Som författaren visar med hänvisning till tidigare (huvudsakligen israelisk) forskning så återetablerades den judiska kroppen som ett legitimt och prioriterat studieobjekt efter andra världskriget i just Israel. Den sionistiska visionen om en uttalat judisk stat hade blivit verklighet och judar ”återvände” nu inte bara från Europa utan också från Mellanöstern, Afrika och Asien. Detta folk var det sionistiska projektets subjekt och syfte, och för en generation av sekulära, israeliska forskare, ofta uppvuxna i Europa och utbildade där eller i USA, låg det närmare att förstå händelsen i biologiska än i religiösa termer. Forskningen

fick därmed en ny betydelse: det handlade inte längre om att påvisa att judar var orientaler *och därmed inte* hörde hemma i Europa, det handlade om att påvisa att de var orientaler *och just därför* hörde hemma i Israel.

Abu El-Haj ger en sammanfattning av denna utveckling i linje med hur den redan skildrats av Veronika Lipphardt, Nurit Kirsh, Raphael Falk och andra; historieskrivningen är inte originell. Mer värdefullt är då hennes eget bidrag om den jakt på ”judisk” DNA som pågått sedan nittiotalet. Abu El-Haj lägger här fokus på försäljningen av gentester till en judisk allmänhet i USA och undersöker de ofta täta relationerna mellan denna industri och den akademiska forskningen. Hon låter själv testa sig och samtalar i webbforum med andra provtagare. Genom dessa diskussioner röjs en drivkraft bakom forskningsfältet som – tror jag – är en viktigare pådrivare än landstriderna i Mellanöstern, nämligen identitet. Kan biologi säkra samhörigheten hos en minoritetsgrupp i ett urbant, sekulärt och mångkulturellt samhälle som USA, i en tid när gruppen allt mindre sammanbinds av gemensamma religiösa och kulturella uttryck? Abu El-Haj ger oss inte svar på den frågan, men det är åtminstone en bra fråga.

Men ett svar ger hon bortom minsta tvivel: Förintelsen har inte avskräckt senare generationer från att försöka definiera en specifikt judisk biologi (eller andra biologiska identiteter heller, för den delen). Tydligt är dessutom att en sådan identitet kan marknadsföras: att sälja DNA-tester till en allmänhet som fått lära sig att tänka genetiskt är bevisligen lukrativt. För en svensk läsare kan det verka främmande att skrapa celler ur munnen och posta dem till ett labb för att lära känna sig själv, men det är inte omöjligt att vi kommer att se mer av sådan verksamhet också här: när ett forskningsfält lyckas positionera sig i gränslandet mellan myt och identitet, politik och medicin tycks synergierna bli kraftfulla. Det judiska fallet, med sina uppenbara kopplingar till både Förintelsen och det israeliska statsbyggnadsprojektet i Palestina, är i detta hänseende särskilt illustrativt för den som vill följa och försöka förstå den utvecklingen.

Petter Hellström

Philip Ball: *Curiosity: How science became interested in everything*. Chicago: Chicago University Press, 2013. 480 s. ISBN 978-022-604-579-5, inb.

Nyfikenhet är ett modernt vetenskapligt ideal med en intressant historia. I den antika världen och under medeltiden handlade begreppet (*curiosity*) om noggrant handlag (latinets *cura*). Nyfiket kunskapssökande beskrevs som en last och ett hot mot den stabila samhällsordningen. Dess gränsöverskridande dimension tog potentiellt människan bortom gränsen för vad hon bör veta. Med renässansens nyplatoniker formulerades föreställningen att naturen bestod av hemligheter som inte gick att utläsa ur böcker utan de skulle istället avläsas genom experiment. Detta är bakgrunden till 1600-talet, det sekel där Philip Ball nästan uteslutande uppehåller sig. Därför blir underrubriken missvisande: mellan oss och 1600-talet finns en lång och intressant historia som inte behandlas alls. Dessutom blir *Curiosity* för mycket av en (till) bok om den vetenskapliga revolutionen.

Ball lyckas ändå visa att nyfikenhet är ett intressant objekt för historiska studier. Ett av hans centrala argument är att synen på nyfikenhet antog en mer modern karaktär under 1600-talet. Aktörer som Galileo, Descartes och Bacon deltog i att skapa bilden av en kunskapssökare som skilde sig från skolastikern, men det var primärt i vissa sammanhang som nyfikenheten kom att ses som dygd. En figur av vikt i Balls framställning är *virtuosen* (*the virtuosi*). Han förkroppsligade en hållning där ett mångsidigt kunskapssökande förespråkades för dess egen skull. Arenor som kungliga hov och kuriosakabinett, liksom den tidigmoderna epokens nya lärda sällskap, blev också betydelsefulla. I de sistnämnda odlades föreställningen om ett brödraskap av lärda som genom experiment och observation kastade ljus över naturen; den var hemlighetsfull och skulle avtäckas med rätt handlag, uthållighet och en förmåga att se bakom yttre fenomen.

Ett intressant tema som löper genom *Curiosity* är relationen mellan fri nyfikenhet och disciplinerad kunskapsframställning. Under 1500- och 1600-talen fanns få idéer om att nyfikenhetsimpulser skulle föras in i disciplinära fållor. Nyfikenheten kunde omfamna i princip vilka ämnen som helst, fri från religiösa, aristoteliska eller retoriska dogmer. De teman som behandlades i det tidiga Royal Society var också många och obskyra, vilket